

SARUSI MIHÁLY

Nehéz igaznak maradni

Jelenetek a Kurtucz–Chlotni–(Kis)Sarusi–
Kakuja nagycsaládból

Kurtuczék... (A) Kurtuczok. Azaz hogy ezek is, azok. Együtt! A Kurtucz, Sarusi (sőt, Kissarusi), Kakuja, Chlotni (nagy)családok együttese. Összessége! Fias-tul, lányostul; komástul, ángyostul. Szomszédostul?

Ki tudja.

Mindönesetre.

Rátarti mind! Hogy ú... Kurtucz! Hogy ú... Sarusi! Mi más, Chlotni! Hogyne,

Kakuja.

Csak és kizárólag.

Miközben.

Mi mást töhetsz?

Sorra vöszöd!

Mögtöhetöd!

Mög-ë.

De mög ám!

Aki hallja, adi át.

– Aggyál a labancának!

Attatok?

És hát: në tolakodjunk.

Szóval hogy a Kurtuczok!

...Ága felől a többiek. Apád részirül.

– Nehéz igaznak maradni, de mögéri – mondta Kurtucz öregapád (a kekecsi zsellérszálláson).

Mit ad Isten, a Sarusi fölmenők közt akad Igaz.

KURTUCZ ORVOSNŐ

Kurtucz Valér orvosnő, dr. Valeria Curtuț – Arad első nőorvosa.

Mög Gyuláé?

Mög.

1901 – az aradi Tribuna Popurului írja: Valeria Curtuț pesti orvosegyetemista az első magyarországi nőorvosok egyike lesz... Apja *Moise Curtuț*, advocat in Arad.

„1902 – megkezdi praxisát Arad első női orvosa, dr. *Kurtucz Valéria*” (Ujj: Aradi évszázadok, 189.).

Részletek a szerző *Parasztra paraszt* című készülő családtörténetéből.

1904 – arcképe az Aradi Közlöny nagy képes naptárában (193–196.) *Az arcbőr kozmetikája* című cikkével... Magyarul. Mert nyilván magyarul írta tántim, Kurtucz Valéria dr. Aki az első magyar orvosnők egyike. (Románként, meglehet, a világon – magyarországi románként különösen – az első?)

1905 – a csabai Békésmegyei Közlöny hírt ad a gyulaiak farsangi mulatságáról, amelyet a vármegyeháza nagytermében tartottak meg. A bálozó leányok közt Kurtucz Valéria dr.

1905–1920 – anyai öreganyánk, Farkas Ferencné Zsóri Viktória Újkígyósról a megyeszékhelyre, Gyulára jár kezeltetni bajait, s gyógyítja Kurtucz Valéria orvosnő is. Mama szerint tüdőbajjal kezelte, de neki vándorveséje volt – emlegeti az 1950-es években. Emlékszik a Kurtucz nevű orvosnőre. Tán emiatt sem akarta elhinni, hogy borbély veje, az elég urasan viselkedő Kurtucz Miska szegény iratosi magyar család gyermeke, s a háború végi zűrzavarban maga is átlapta magát az őrizetlen országhatáron Csabáról Kisiratosra, hogy megnézze, mi igaz a vő állításaiából. („Igazat mondott”, csodálkozott évtizedek múltán is, mert hogy nem véletlenül hívta a szülőfalu Úriborbénak a lánya urát.)

1906 – Bm-i K.: Gyulán, januárban a vármegyeház összes termében jótékony-sági korcsolyabál. „A rendezőség sorában a következő urak szerepelnek: ...dr. Kurtucz Valéria...” – mint egy szem hölgy a rendezőségi urak közt.

1908 – Bm-i K.: a Békés megyei orvosszövetség közgyűlésén K. V. dr.

1910 – Bm-i K.: a megye 80 orvosa – négy disszidens kivételével – tiltakozik a gyógyítást nehezítő hivatali beavatkozás ellen. A függetlenségükért harcoló orvosok közt Kurtucz Valéria.

1913 – Bm-i K.: Gyulán 2 éve városi orvos K. V. dr, ami azzal jár, hogy egyben tagja a városi képviselő-testületnek. Nőknek nincs szavazati joga, ezért megtámadják képviselőségét, de a hatóság elutasítja a föllebbezést, így női város- atya is van a megyeszékhelyen.

1920 – áprilisban a Körösvidék írja: „Menekülnek a patkányok” – Gyuláról a román tanító, pap, ügyvéd, orvos... a román hadsereg egyéves megszállásának végeztével. Köztük említi a lap K. V. dr.-t is.

1936 – apám (öreg Kurtucz Mihály) így emlegette: „Kurtucz Valéria, doktornő, akivel 1936-ban találkoztam Aradon. Tüdőszakorvos volt, mentem hozzá, tüdőgyuladásom volt. Gazdag gyulai családból való, átment Romániába a világháború előtt. Alacsony, mint mama (Farkasné Zsóri Viki néni). A nővér nem akart hinni a fülének, hogy én is Kurtucz vagyok! Azt mondta: Kurtucz még nem volt nála!... Futballoztam, és vizenyős tüdőgyulladásom volt, a közkórházban ápoltak. Utána a tüdőgondozóba kellett kijárni – ki, ki, ki a Tököli tértől kifele, a város szélén!... – Ki fia vagy? – kérdezte az orvosnő. – Kurtucz Gergely az apám... – Igen, emlékszem rá. – Rá és családjunkra. Másod-unokatestvére lehetett apámnak.”

1945 – Ficzy Dénes, Arad jeles művelődéstörténésze meséli 1980-ban a Békéscsabáról átránduló, magát Sarusinak nevező Kurtucz-finak: amikor a román miniszterelnök, Gróza Péter Aradon járt, népgyűlésen Kurtucz Valériát hívta tanúul. Kurtucz Valéria híres orvosnő volt a Maros-parti városban.

– Budapesten az egyetemen azt írták ki az urak: Itt csak magyarul szabad beszélni! A tanúm itt ül közöttünk, Kurtucz doktornő.

Hatásos, mert tényleg ott volt. Fölismerte, vagy valaki szólt neki. Ott ült az első sorban.

Aradon, amikor a város lakosságának a zöme még magyar volt.

Azóta is tesznek róla, hogy a magyar szó elkopjon a Maros-parton.

1895 végén született törvény teszi lehetővé, hogy nő is tanuljon a magyar egyetemeken. Hogy Kurtucz Valéria 1902-ben végez Pesten, azt jelenti, hogy a legelső honi leányok egyike, aki idehaza egyetemet végezhetett.

Az apja egy 1901-es aradi román lap szerint Curtuț Mózes aradi ügyvéd.

Gyula, Mácsa... Némi keveredés az emlékekben. S hogy: parasztra paraszt...

Annyira, amennyire!

Kurtuczra Kurtucz. (Farkasra Farkas; Sarusira Sarusi...)

Igen, nemcsak hogy a legelső gyulai, majd aradi nőorvos volt öregapánk unokatestvére, Magyarország első nőorvosai közt is számon tarthatták (volna) Valéria nénénket! S még hogy az első nőorvos, egyben az első nő képviselő a nagy-magyarországi közéletben?! Akit megvéd a helyi magyar közigazgatás! Lehet nő, sőt román is az 1900-as évek legelején, „mégis”... szabad polgár! A „gyalázatos királyi Magyarországon” (ott, az Osztrák–Magyar Monarchiában). Akit hogy ért volna hátrány... ezért, amazért.

Ráadásul az apja az 1800-as évek második felében ügyvéd lehet a magyarul Aradon. Ő oláh, az ügyfelek zöme hun. Ugye; mit lehet tenni. De hogy mekkora lehetett ottan a nemzetiségi nyomás? Elnyomás.

Kár, hogy a Kurtucok/Kurtuczok/Curtuțok magyar ágának csak évszázaddal utóbb futotta értelmiségire... Ennyivel (száz évvel) butábbak voltak a – magyar – Kurtuczok, mint a – román – Curtuțok?

Első értelmiségi magyar Kurtuczként... kikérjük magunknak. (Van már második, harmadik...)

Midőn a román Kurtuczoknak (Mácsán, Aradon...) futotta pénzre, lehetőségre, hogy gyermeküket (gyeröküket, sőt, leányukat) taníttassák, egyetemre járassák – abban a „rohadt magyar világban” –, a magyar Kurtuczoknak erre nem volt lehetőségük.

Magyar élet, román élet... (igaz, az osztráknak alárendelt) Nagy-Magyarországon.

Jó kis börtöne vala Arad vármöggye és Nagy-Magyarország a nemzeti kisebbségeknek azokban az évtizedekben!... Akkor, az első verekedés előtt. Hogy legyen indok meghazudtolni... önmagukat. A saját helyzetüket.

Román gyermek – fiú, avagy leány – a magyar egyetemen... (Kár, hogy – ha igaz – rászóltak.) (Kár volt.) (...értünk [is].)

Valériaként időnként – eszerint (a sajtóhír ezt tanúsítja) – a Valér keresztnév is kijárhatott neki. És még hogy Kurtucz, de egyenesen Kurtuc! – magyarul, románul, mert az aradi oláh lap Curtuțról beszél, a b.csabai lap meg adott pillanatban a cz-t elhagyva egyszerűen c-nek veszi nevünk utolsó betűjét (mi több, hangját). Azaz nyilvánvaló: a helybéli (aradi) románság a c-t c-nek (ț-nek) vette, s nem ți-nak, țu-nak, țiu-nak, mint a máshonnét szalajtott – regáti? – vlah „néptanítók” írták Curtuțunak, Curtuținak, Curtuțiunak is jó apánkat az 1920-as román rabló évtizedben a kezdetként még nem Dorobanținak csúfolt, simán magyarul megnevezett Kisiratos (a környező románság nyelvén Iratoșu[l] Mic) elemijének osztálykönyvébe (Curtuțiunak a kürtösi hasonszőrűek is). Hogy a (Curtuți) végkifejletről ne is beszéljünk... Mármint a gyulaiaktól vett búcsújáról.

Akik a román megszállókkal távoztak Gyuláról 1920-ban, megjelentek *Decebal Gyulán* című kised regénkben is. Mármint a hangadók! Példának

okáért Márkus Mihály ügyvéd (M. Marcus), aki a román megszállás teljes ke-serves esztendejében Békés vármegye Bukarestban kinevezett prefektusa-ként szolgálta Nagyoláhország bukaresti főmuftijait. Jó firma lehetett Miskuca (Mișcuța) mester is, aki a megszállóknak dolgozott kedves Körös-parti váro-sában, Gyulán. Nem is akárhogyan, egyenesen rendőrfőnökként!... Árgyelán (Ardelean) tanító is olybá vehette – arra a hál' Istennek kurta időre –, Gyula immár Decebálé! Hogy aztán mentesse az irháját... (A Körösvidék 1920 tava-szán Árgyelán tanítót említi a patkányok egyikeként, miközben Árgyelán János görögkeleti vlah lelkipásztor volt az, aki e gyászos esztendőben a 30 ezer lel-kes választókerületben reá adott pár tucat szavazatnak köszönhetően a bu-karesti nagy nemzetgyűlés képviselője legyen szerencsétlen hazánk e fertá-lyának. Odaát, túl a Kárpátokon, l. de din colo.) Bucskó doktor (amúgy Coriolan) polgármester is alaposan elszámíthatta magát, amikor elfogadta a megszá-lók kegyét: e gyönyörű magyar (igaz, német és oláh negyedekkel teljes) város első embere lehet... Hogyne szedték volna a sátorfájukat! Okkal tarthattak a nem éppen finomkodó Horthy-fiúkon túl a minden magyar embertől – sőt, a gyulaiaktól, csabaiaktól, orosháziaktól, békésiektől, gyomaiaktól, berényiektől, szeghalmiaktól, szarvasiaktól, kigyósiaktól... – (egyenként) esedékes nyakle-vestől. Ám hogy Kurtucz Valér orvosnő mit keresett e különítményben?

A gyászos csapatba hogy került... Magyarázhatod. Ha tudod.

A megkurtított – csonkolt – Magyarországról falunyi oláh tette át magát a nevetséghatáron. Az Arad vármegyei színmagyar Nagyiratos ekkor lett két-nyelvű, mert a négy magyar utcához három utcát ragasztottak a telepesek-nek. Nyilván egyszerű román emberek lehettek, akiket megtévesztettek, ret-tenetes magyar elnyomással ijesztgettek... S akik ezt el is hitték. Akiket netán a kiürítés után nekik szánt magyar gazdaportával kecsegtettek – mint tették ezt valamivel később a csehszlovák útonállók a Felföldön. A Magyar Föld megszállóinak bevett szokásává ekkor tették a „hazatelepítést” a dáknemlatta dákok?

Valér néném... Vajjon.

Egész addigi életét olyan országban töltötte, amelyhez az aradi táj is tar-tozott. Arad, Mácsa egyrészt, Budapest, Gyula másrészt. Aztán jött az oláh(országi) megszállás, amely örök érvényűnek, véglegesnek hirdette s hit-te magát. Valér nénénk elhitte, hogy ez itten – ottan – Burebista, Decebál és Traján dákjainak s rómaiainak ősi földje? Volt, maradt? Hogy ősi jögon foglal-ta el Kelet-Magyarországot (Nagy-Magyarország felét) a havaselvei király? Vagy csak egyszerűen együtt akart maradni (Arad vármegyei) apjával, anyjá-val, testvéreivel? Egy hazában... továbbra is? Mindörökre?

Úgy lett.

Mi maradtunk, ők mentek.

Jöttek...

Elrománosítani pl. Aradot is.

Tehet-é erről nénénk, Valéria orvosnő?

Ha csak ennyi lett volna a baj, üsse kő.

Régi lapok, régi emlékek...

Bennünk, bennük.

Miénk, övék.

Egy-ugyanazon földön.

Vajh kié lehet?

...Olvasod a történelemkönyveket, s mire nem bukansz: van egy vonal, amely közös mindkettőnkben. A szkíta. Szittyia! Merthogy mind a hun–magyar, mind a dák–oláh történetben előbukkan e nép. Mint az egyik ő, egyik eredő, egyik összetevő. Lehetséges előd (a sok közül). Mindkettőnké!

Úgyhogy: kár erőlködni.
 Mert eszerint szittyva vonalon egyek volnánk. Akár tetszik, akár nem.
 ...Hogy a többi annál idegenebb legyen.
 És hát, ugye, az idegen: szép!
 Már amelyik.
 – Amék nem köp a levesünkbe.

1910-ben Arad ügyvédjei közt már nem szerepel Kurtuc Mózes; jobb létre szenderült? Miközben lánya Gyulán orvos... (Máshonnan tudjuk: a lányával Gyulára költözött, ahol rövidesen kiszerved, s ott is temetik el.)

Az *Arad halad!* című, 2016-os kötetből az is kiderül, hogy városunkban az időben nemhogy Kurtuc(z), de Sarusi nevű iparos, avagy (kis)kereskedő sincs – tisztviselő, értelmiségi, hivatalnok a lehető legtermészetesebb módon hogy lenne. Azaz aradi fajtám addig nem emelkedett túl a paraszti világon. Maradt odahaza. Csak egy-egy (mint Mácsáról Kurtuc Mózes) lépett túl a faluja határán. Paraszt mind egy szálíg. Kerül azért néhány(1910-ben) – mutatóba (jelez jövendőt) – a nagycsaládból: Mucsi, Farkas...

KISCSALÁD

Természetesen a miénk. Nagycsaládon belül a kicsi. A közvetlen.

Kállai Gyöngyi – másoknak Rózsa – imigyen szólott volt 2012-ben a pesti Sapiencia szerzetesi főiskola családi és erkölcsi nevelés szakán fogalmazott dolgozatában mirőlünk. Miből tán kiderül egy s más.

Minden nem, ám elég sok.

Túlontúl?

Elválík.

Öröm és fájdalom a címe.

49 éves, kétgyermekes édesanya vagyok. Gergőnk 27, Gyöngyikénk 25 éves. Most decemberben lesz 30 éve, hogy párommal örök hűséget esküdtünk egymásnak. Férjem és két gyermekem római katolikus vallásúak, én a református felekezethez tartozom. Családunkban igazi ökumené volt és van, egymás templomát felváltva látogatjuk.

Gyermekeink úgy nőttek fel, hogy a négy nagyszülő közül csak egy élt, ő is távol tőlünk. Így mi négyen voltunk, vagyunk egy család.

Több kis mozaikot szeretnék bemutatkozásként felvillantani családunk, gyermekeink életéből, talán így kicsit teljesebb kép kerekedik ki rólunk.

AZ AJÁNDÉKOZÁS ÖRÖME

Kislányunk 7-8 éves volt, amikor a szentesti ajándékozás, együttörülés után még napokig, sőt hetekig gyártotta az újabb és újabb meglepetéseket, rajzokat. Kedves tárgyaiból is jutott a gondosan csomagolt újabb és újabb ajándékokba.

– Olyan jó adni! – mondta érdeklődésemre. Az ADÁS örömét akkor élte át először tiszta szívvel Gyöngyikénk.

ÉLET ÉS HALÁL

Gergőm, aki 3 éves lehetett, egy szép tavaszi sétán sok-sok összetiport cserebogarat látott a földön. Keservesen sírni kezdett, tudakoz-

ván, miért taposták agyon ezt a sok szép bogarat. Hiába vigasztaltam, hogy a cserebogár megeszi a fák levelét, ő akkor is siratta azokat.

– Majd következő tavasszal sok új cserebogár születik, és akkor örülünk majd nekik – próbáltam vigasztalni kisfiamat, aki ekkor élte át először az élet és a halál misztériumát.

„AKIK AZ ÚRBAN BÍZNAK...”

15 éves Gyöngyikénk, aki egy nagyon súlyos betegségből lassan-lassan felépülve 1991 karácsonyán az ajándékok mellé mindannyi-ónknak személyre szabott ígét „mellékelte”. A tőle kapott íge azóta is erőt ad, legszebb ajándékként őrzöm: „...akik az Úrban bíznak, erejük megújul, szárnyra kelnek, mint a saskeselyűk, futnak és nem lankadnak meg, járnak és nem fáradnak el!” (Ésaiás, 40;31).

CSUPAZÖLD RAJZ

Gergőm az óvodai rajzokon, ha a családot kellett ábrázolni, csupa zöld színnel dolgozott. Az óvó nénik szóvá tették, jó lenne, ha színe-esebbé tenné a rajzot. Kisfiam az unszolásra testvérkéjét és édesapját kiszínezte, de az anyuci csak zöld színt kapott. Mert neki a leggyönyörűbb szín a zöld volt.

FÁJDALMAS SZÜLETÉSNAPO

– Mivel kedveskedjek neked születésnapodon? – kérdezte a minap 25 éves Gyöngyikénk.

– Úgy szeretném, ha vasárnap eljőnnél velünk a református istentiszteletre, hiszen már több mint egy éve lakunk Almádiban, s még nem ismered a lelkészemet, testvéreimet.

– Ezt ne kérd tőlem – válaszolta leánykám, s az általa főzött ünnepi ebéd keserű maradt a számban.

AZOK A GYERMEKSZAGÚ VASÁRNAP REGGELEK

Lurkóink, mint sok gyermek, vasárnaponként is korán fent voltak, s mi párommal még úgy lustálkodtunk volna. De a kétszer két kis tappancska felénk tartva odabújt hozzánk az alig kétszemélyes ágyba, s négyesben összebújva ébredtünk, játszottunk, beszélgettünk. Most is érzem négyőnk illatát, a fészekmeleget.

A TEHETETLENSÉGEM

Gyöngyikénk 9 évesen ferde tartása miatt gyógyszeríjat kapott. A szíj felcsatolása után kislányunk végtelen dühkitöréssel dobta le magáról a gyógyító segédeszközt. Pedig előtte elmagyaráztam, miért kell hordani, mi lesz, ha nem viseli ezt a kissé kényelmetlen, de kibíráható gyógyeszközt. Minden érvelés, szép szó, bátyjának féltő magyarázata ellenére nem volt hajlandó viselni. Ritkán kaptak gyermekeim verést, de tehetetlenségemben és elkeseredésemben jól elfenekeltem. (Ami persze semmit sem ért.) Rövidebb-hosszabb szüneteket tartva újra és újra próbálkoztam szép szóval elérni, hogy viselje a szíjat, de mindig eredménytelenül.

- Mit tettem rosszul? Hogy kellett volna meggyőzőnöm téged? – kérdeztem a napokban kislányomtól, aki nem tudott választ adni.
- Egy biztos: valahogy másképp.

TÉGY PARTNEREDDÉ!

10 éves Gergőnk fogszabályzót kapott, amit becsülettel viselt. Édesapja vitte el a következő ellenőrzésre, ahol az orvos ki akarta húzni Gergő ép fogát, majd kilátásba helyezte, hogy ezen kívül még 3-at kell eltávolítani. Fiunk elképedve tiltakozott, mondván, hogy ő nem engedí az ép fogak kihúzását. A fogorvos megdöbbenve és ingerülten szólt páromra:

- Ilyen engedetlen gyermekkel még nem volt dolgom!

Otthon Gergőmnek megmutattam édesapjának összetorlódott, sűrűn nőtt fogait, ami miatt sok fogfájást, fogkezelést kellett elviselnie. Elmagyaráztam: a négy fogacska eltávolítása lehetővé teszi, hogy a fogaid szépen egymás mellett, torlódás nélkül legyenek. Ezért akarta a doktor bácsi a fogadat eltávolítani.

- Fiam ezt megértve hősiezen tűrte a fogak eltávolítását.

De jó, hogy érvekkkel hatni lehetett makacs fiúnkra.

AZ ÁTÖLELŐS SZOPTATÁS

Kétéves volt Gergőm, mikor megérkezett hozzánk az újszülött kistestvér, Gyöngyike. Mikor a babát mellemre tettem, Gergőm vadul a hátam mögé mászott, átölelve a nyakam, úgy nézte a pici baba szoptatását. 5-6 hétig így szoptattam, mert Gergő is igényelte a meghitt, testközeli együttlétet. Féltékenység így akkor még nem alakult ki benne.

MIÉRT NEM ÉN?

14 éves Gyöngyikénket rettenetes betegség, nyirokmirigyrák támadta meg. Életét egy évig tartó kemoterápiás és sugárkezelés, a különleges étkezés, a vitaminok, a sok IMA és szeretet mentette meg. A 16 éves kamasz kisfiam, aki rendkívül „anyás” volt, azokban az időkben sokat volt nélkülem, hiszen végig a szegedi klinikán voltam kislányom mellett.

- Miért nem én halok meg, hiszen én sokkal rosszabb vagyok! – mondta zokogva kamaszodó fiam, hűgának szenvedése láttán.

Sokat veszekedtek, vitakoztak az előző években, de Gergőm soha olyan gyengéd, kedves nem volt hűgához, mint akkoriban. Remélem, jó testvérek maradnak mindhalálíg.

ANYA, ANYAFÖLD – KÜLFÖLD

Gergőnk egy év után, otthagya a főiskolát, nem tudta, merre, hogyan tovább. Pontosabban az akkor „divatos” külföldi munkát keresvén Amerikába ment. Nehéz fizikai munkát végez, küzd, dolgozik. Hazáját végképp elfelejti? Vagy visszajöve újra itthon otthon érzi magát?

- Adja az Isten, hogy így legyen!

Ennél szebben... (tisztábban, pontosabban, hitelesebben...) nem fogalmazhatok.

MÉGIS: KISSARUSI

2016-nak kellett eljőnnie, falunapi kiruccanásunknak, hogy kiderüljön, nem Sarusi, valóban Kissarusi az eredeti nevünk. Sarusi is, de valójában Kissarusi.

Valamennyire.

Vagy tán egészen az.

(Amikor 1971-ben kértem – főleg azért, mert a nevemet összevissza írták a lapok, a csabjanszki nyomdász nem tudta mire vélni a Kurtuczot –, hogy Kissarusira változtathassam a nevem, az ügyben intézkedő rendőrségi tisztviselő – közeg módjára – azzal utasított el: ez nemesi előnév, nem lehet! Ezért lettem Sarusi.)

Híre jött (Túl-a-Dunán), hogy Kürtös város visszaadta az 1968-ban elvett községi anyakönyveket az önállóságát visszanyerő Kisiratosnak. A Szent Anna-napi faluünnep immár hagyományos könyvbemutatóján szerepelve fél napot tudtunk a polgári anyakönyvek átlapozására szánni, s mi nem derült ki?! Hogy jól emlékszik a család, Kissarusi az eredeti nevünk! Avagy ahogy korábban még írták: kis Sarusi, Kis sarusi, Kiss Sarusi... (meg a többi elírt-beírt-fölírt változat).

Keresed első háborús hősi áldozatunk, családunk ifjú vértanújának nevét, de sem a születési, sem a halálozási anyakönyvben nem leled (a megfelelő időbeli helyen)... sem Sarusi Mihályt, sem Kis (Sarusi) Mihályt, sem Kissarusi Mihályt. Egyáltalán a Kissarusiakat. Mígnem a halotti anyakönyvet 1929-nél nyitja ki a minapi anyakönyv-vezetőből lett polgármester asszony, Korondi Józsa Erika: nézzem meg itt, mert az első világháború áldozatainak egy részét ide jegyezték bel! Mint kiderül, azért, mert az újaradi bíróság ekkor értesíti Kisiratos községet, kiknek a hősi haláláról szereztek tudomást (nyilván az anyaországnak köszönhetően). S ím, itt a régóta keresett névsor egy része, benne öreganyád öccsével, drága nagybátyáddal. S mit ad Isten, odakerült (a bejegyzés ideje miatt) az apja, dédapánk is a halála miatt. S mindkettő: KISSARUSI.

Megáll az ész.

Nyilván mindketten nem Kisiratoson, nem a kisiratosi plébánia alá tartozó helyek valamelyikén, hanem másutt, például dombegyházi tanyán (mint Kurtucz István bátyánk) vagy Almás(y)iratoson, ne adj Isten, távolabb (Csongorádon?...) látták mög a napvilágot. Avagy a bejegyzésnél lemaradt a *Kis*?

Kissarusira már előtte rábukkanok Kisiratoson: 1897-ben az elhunytak közt Kis Sarusi Veronika. Ugyancsak az 1895–1961 közti halotti anyakönyvben 1900-ban Kis sarusi Károly szerepel, az apja Kiss sarúsi András, anyja Perlaki Veronika. Mely Sarusi András a családi emlékezetben is megőrzött... nagybácsi? Hogy jöjjön 1929...

1929. április 14-i a halotti anyakönyvi bejegyzés nagybátyámról: „Kissarusi Mihai” – írta volt a rumun anyakönyv-vezető az 1928-beli nagyrumun bírósági végzés nyomán oláhosan. Szerencsére bátyánk Kissarusi maradt, csak a Mihályt írták át a maguk dáknemlátta nyelvére.

Hasonló bírósági végzések világháborús hősi halottainkról az 1930-as években is jöttek – jegyzi meg a polgármester asszony.

Kissarusi Mihály „36 ani”, azaz 36 éves lenne a bejegyzéskor; kérdés, 1928-at, avagy 1929-et vettek-e alapul... Azaz hősi halott nagybátyám 1892-ben vagy 1893-ban született? S hogy tizennyolc évesen vitték el s gyilkolták meg a harctéren, mint a család emlékszik?... A róla megőrzött fénykép valóban tejföldrösszájú újoncnak mutatja, az évszámok azonban nem tanálkoznak. 1914-ben legalább 21 évesnek kellett (volna) lennie... Vagy: elvitték 18 évesen, még a háború kezdete előtt, s megölte az első golyó?... 21 éves, de valamiért 18-ra (19-re) emlékeznek?

– Kissarusi?... Amikor az egyik Sarusiról volt szó, hogy értsük, kit emlegetnek, valaki megjegyezte: a Kis Sarusi! Hogy így már világos legyen, melyik Jánosról, Mihályról, avagy Bözsikéről lenne szó a Sarusi nemzetségben – emlegeti a polgármesternő.

Kissarusi Mihály apja (a rumun könyvelője szerint) Kissarusi Ioan, anyja pedig Kakuja Rozalia. Hogy helyben legyünk.

„23. Kissarusi Mihai ziler 36”... Zsillér, azaz napszamos. Lám, a román a *zsillér* szót mitőlünk átvenni egyenesen a szögedi nemzébéli zsillérhön fordult, mer hogy únálluk is, azaz az ő nyelvükön: zilier – segítenek testvéreim.

1929-ben a hősi halotti névsor az anyakönyvben a 22. számúval kezdődik s a 40.-kel fejeződik be. Zárójelbe tettük, 1929-ben hány éves lenne az első háborúban elesett kiseratosi. (Előtte, utána a valóban ez évben elhalálozottak sorjájának.)

22. Zerényi Ludovic (43)
23. *Kissarusi Mihai (36)*
24. Csuhai Ioan (41)
25. Toth Adalbert (45)
26. Almási Andrei (50)
27. Bűrös Mihai (44)
28. Horváth Josif (41)
29. Falkus Antonin (40)
30. Bűrös Stefan (46)
31. Lukács Francisc (46)
32. Kiss Ludovic (38)
33. Almási Ioan (52)
34. Torma Ioan (52)
35. Rajki Stefan (35)
36. Veres Mihai (42)
37. *Kissarusi Ioan (79)*
38. Csonka Ioan (50)
39. Almási Josif (40)
40. Asztalos Carol (41)

S akár így, bárhogyan is, legfiatalabb katonahősünk Kissarusi Mihály.

A 37. sorszámú halott pedig nem háborús áldozat, ő valóban ekkor hunyt el. Mégpedig... a dédapánk! Akinek az elhalálozását 1928-ra teszik öregeink – az a pár hónap (fajtánk emlékezetében)... mit számít?

37. Kissarusi János élt 79 évet, meghalt 1929. ápr. 17-én (azaz – eszerint – valamikor 1850 táján született [1848-ban?]). Zsillér, római katolikus. Apja neve Kissarusi Mihály, anyja Kovács Katalin. Lakik: Kisiratos, 412. A halál oka: időskori gyöngeség. A dédapám ő, hogy e bejegyzéssel (aláírás helyett a Curtutiu Grigorie-nak nevezett fia, Kurtucz Gergely + jele...) kiderüljön, kik voltak a szépszüléim: Kissarusi Mihály és Kovács Katalin! (A [be]jegyző pedig a régi öregök által sokszor emlegetett Cicvarek, mint Zizwareck.)

Viszed, Mihály, viszed a neved... Honnan, honnan nem!

Az itt följegyzett I. világháborús hősi halottaink száma tehát 18.

Végre több 1-nél! Mert az előző polgármester, Almási Vince kérdésére, hogy ki tud első világháborús hősi halotról a családjában, elsőként mi magunk jeleztünk érintettet, aki (Kis) Sarusi Mihály. Akire, ím, az anyakönyvben is ráleltünk. (Almási Gábor történész tanárunk ígér teljes névsort, várjuk!... Hogy emelhesen végre a falu a II. világháborúhoz hasonlóan az I. világháborúban hősi halált halt katonáinknak is emlékművet.)

A nagy vezetéknevtárak nem tudnak Kissarusiról, a magyar világban csak a kisiratosi Kurtucz család emlékezete és a világhálónak köszönhetően újabban előkerült csongrádi anyakönyv őrzi nevünket. Merthogy 2016-ban (az előbb említett eredményes kutatáson fölbuzdulva) kerestük, nem fordul-e elő máshol, másnál is e név. S csodák csodájára az Országos Levéltárnak köszönhetően a világhálóra tett katolikus egyházi anyakönyvekben két csongrádi Kissarusi-bejegyzés olvasható. 1868-ban keresztelik a Tisza-parti városban Kissarusi Franciskát, akinek Kissarusi Lukács az atyja, Fodor Anna az anyja, 1821-ben pedig Kissarusi Mihály születik Csongorádon, az édesapja is Kissarusi Mihály, az édesanyja Poch Éva.

Mihály, megint Mihály... Aki az 1700-as évekbe röpít vissza.

Ámmen?

Mert míg az előbbi, Kissarusi Lukács az 1850 táján születő Kissarusi János nevű dédapámnak akár a testvére is lehetett, az utóbbi idősebb Kissarusi Mihály az ükapám, Mihály fia Mihály pedig beillik az előbb már emlegetett szépapámnak – Poch Éva meg az ükanyám? (Azaz beült a német is.)

Lám, már megint: a népi emlékezet megbízhatóbb, mint a hivatalé.

Hát még ha belenézhetnék Aradon (?) az almás(y)iratosi iratokba... Mert hogy Kissarusi János és családja onnét költözött mihozzánk, Almásy-Iratosról Szalbek-Iratosra.

2016. Szent Mihály hava 24-én a művelődési házban az országos népzenei találkozón (írja a Jelön újság) az est egyik kiemelkedő produkciójaként a Kisiratosi Gazdakórusként 2004-ben alakult, majd 2012-től Szalbek névre hallgató vegyeskar lép föl. Karnagya, Almási Gábor tanár előrebocsátotta: a Bárdos Lajos feldolgozásaiból, egyházi és katonadalokból merített műsorukat az I. világháborúban elesett 76, illetve a II. világhégésben hősi halált halt további 31 kisiratosi polgár kegyeletére adják elő.

Több mint kétszer annyi iratosi magyar férfiú halt hősi halált az első háborúban, mint a másodikban! Mert ők még valóban a hazájukat, Magyarországot védték? Meg hát: a II. világháború elején családjukban – eszerint a faluban is – a sorkötelesek jó része Magyarországra szökött.

